

Islám a terorismus na Blízkém východě

VERONIKA BÍLKOVÁ

Již po několik měsíců vede svět, nebo alespoň jeho bohatší část novou válku. „*První válka 21. století*“ – jak ji nazvali někteří politici a komentátoři¹ – se od klasických střetnutí minulosti liší v mnohém, především pak v tom, že nemá jasně stanoveného nepřítele. Směřuje proti „*terorismu*“² jako jevu, který ovšem mezinárodní společenství dosud nedokázalo definovat a jehož hranice zůstávají nezřetelné. Současně logicky nelze určit ani rozsah budoucího tažení, ani prostředky, které mohou být v jeho průběhu použity. Nejistota, která v těchto otázkách panuje, vytváří široký prostor pro dohady o tom, jakou podobu na sebe nová válka vezme a proti komu se nakonec obrátí.

Zřejmě s největšími obavami sledují vývoj ve světě po 11. 9. 2001 muslimské státy. Ačkoli představitelé protiteroristické koalice, zformované po útocích na Spojené státy, mnohokrát zdůrazňovali, že boj proti terorismu nesmí být považován za boj proti určité specifické kultuře nebo náboženství, muslimské země nevnímají toto poselství jako zcela hodnověrné a jejich představitelé opakovaně vyjadřují obavy z šířící se individuální i státní islamofobie.³ Tento postoj je v zásadě pochopitelný. První fáze tažení se totiž odehrála na území státu hlásícího se k islámu, na listině dalších potenciálních cílů útoků figurují opět téměř výlučně muslimské země, nynější přístup k řešení blízkovýchodní problematiky naznačuje, že uplatňování dvojích standardů se bude nadále obracet převážně v neprospekch muslimského světa.

Kromě toho takovýto vývoj vztahů negativně poznamenává jistá apriorní nedůvěra, kterou přívrženci islámu pocítují vůči euroamerické civilizaci a naopak. Kromě historických a kulturních příčin má tato oboustranná nedůvěra nikoli nepodstatnou iracionální motivaci, jež je založena na nedostatku objektivních informací a z ní vyplývajícího strachu z neznámého. Následující stať si klade za cíl přiblížit čtenářům některé důležité aspekty vztahu mezi islámem a terorismem,⁴ viděné z pohledu autorky primárně se zabývající mezinárodním právem, a tak přispět ke zvýšení obeznámenosti českého prostředí se světem islámu.

Vzhledem k tomu, že jde o velmi složitou a komplexní problematiku, jejíž celkové zpracování by vyžadovalo širší prostor, byla zvolena dvě předběžná omezení. Geograficky se příspěvek soustřeďuje na oblast Blízkého východu, tj. na území zabírající Arabský poloostrov, země tzv. „úrodného půlměsíce“ (Sýrie, Libanon, Jordánsko, Irák a Izrael, včetně Palestiny), Egypt, Turecko a Írán. Stranou pozornosti zůstávají muslimské státy a komunity jižní a jihovýchodní Asie a severní Afriky, které se vyznačují svébytnými rysy. Obsahově se stať zaměřuje na individuální terorismus, projevy tzv. státního terorismu, o jehož podstatu se vedou spory, nejsou předmětem zkoumání.

V následující stati vycházím z diskuze, která se ve světě rozvinula po 11. 9. 2001, odmítám však radikální postoje – ať už útočně protimuslimské,⁵ nebo apologeticky promuslimské⁶ –, které jí dominovaly. Místo nich předkládám tezi, že vztah mezi islámem a terorismem není jednoznačně určený, a proto si jej každý směr (a do jisté míry i každý jedinec) musí vymezovat pro své potřeby autonomně. V první části demonstruji toto tvrzení na postoji, který vůči terorismu zastává islámské právo. Ve druhé části uvádím příklady skupin, které se v minulosti uchýlovaly k extrémnímu násilí a ospravedlňovaly jej na základě své interpretace islámu. Třetí část se soustřeďuje na okolnosti vzniku a vývoje novodobého terorismu na muslimském Blízkém východě a dokládá, že náboženství nehrálo v těchto pro-

cesech rozhodující úlohu. Čtvrtá část pak rozebírá účast muslimských států Blízkého východu na boji proti terorismu a poukazuje na specifické rysy jejich přístupu.

TERORISMUS A ISLÁMSKÉ PRÁVO

Islámské právo – *šaría* (*šari‘a*) – má dvě základní podoby, a to *právo sunnitské a právo šiitské* (*šifitské*). Vzhledem k tomu, že v současném světě výrazně převládá první směr (šiitské právo se ve větší míře aplikuje pouze v Íránu), bude pozornost věnována především jemu. Sunnitské právo vychází ze čtyř základních pramenů, mezi něž patří *Korán*, *sunna*, *idžmá‘* (konsenzus právních autorit) a *qijás* (rozhodování na základě analogie s Koránem nebo se sunnou). Korán a sunna jsou považovány za prvotní prameny,⁷ *idžmá‘* a *qijás* vznikly později, přičemž *qijás* působí jako podpůrný pramen. V islámu existují ještě některé další prameny, např. *idžtihád* (individuální či skupinový výklad základů víry) či *‘urf* (zvykové právo), ty se ale netěší všeobecnému uznání.

Korán (z arabského *Quran* neboli čtení) představuje soubor Božích zjevení, která údajně od roku 611 až do své smrti v roce 632 přijímal Prorok Muhammad prostřednictvím archanděla Džibríla. Muslimové si učení zpočátku předávali ústní tradicí, teprve za vlády třetího chalífy Uthmána kolem roku 651 došlo k formálnímu uspořádání a k písemné kodifikaci textu. Korán se dělí na 114 súr (kapitol) dále členěných na áje (verše), slova a písmena. Podle stáří se rozlišují *súry mekské*, které vznikly před *hidžrou*,⁸ jsou kratší a týkají se věroučných otázek, a *súry medinské*, které pocházejí z období po *hidžře*, jsou delší a obsahují právní předpisy pro život islámského společenství (*ummy*).⁹

Sunnu tvoří soubor výroků a příběhů ze života Proroka Muhammada, jimiž by se měl každý věřící ve svém jednání řídit. Jednotlivé příběhy a výroky (tzv. *hadíthy*) se podobně jako verše Koránu nejprve šířily ústní tradicí, postupně ale začaly být seskupovány do větších celků a písemně zaznamenávány. K nejznámějším a nejuznávanějším sbírkám *hadíthů* náležejí *Sahíh al-Buchárího* a *Sahíh Muslima*, které vznikly v 9. století. Sunna potvrzuje, vysvětluje nebo doplňuje ustanovení Koránu a podle převládajícího názoru se oba tyto prameny práva nacházejí na téměř stejné normativní úrovni, přestože Koránu jako přímému zachycení slova Božího se v případě rozporu vždy dává přednost.

O terorismu jako takovém Korán ani sunna výslovně nepojednávají, některá jejich ustanovení s ním však úzce souvisejí. Jde především o základní morální zásady, na nichž je islám založen, a o specifickou podobu „*doktríny spravedlivé války*“ (či spravedlivého násilí), která určuje případy, kdy se muslimové mohou uchýlit k násilným prostředkům (obdoba *ius ad bellum*¹⁰), a stanoví pravidla, jež přitom musejí dodržovat (obdoba *ius in bello*¹¹). Korán vždy zakotvuje hlavní principy, sunna je následně rozvádí a dodává k nim praktické příklady.

Morální zásady terorismu z muslimského světa spíše vylučují. Islám vyzývá k pokojnému odevzdání se do vůle Boží,¹² odmítá zbytečnou krutost a hlásá – podobně jako jiná náboženství – rovnost všech lidí, toleranci, spravedlnost, odpuštění, úctu k lidskému životu a svobodu vyznání.¹³ Korán prohlašuje, že „*ten, jenž zabije jednoho člověka..., jako by zabil lidstvo veškeré*“,¹⁴ a – což je s ohledem na metody teroristů zajímavé – zakazuje sebevraždu.¹⁵

Islámská doktrína „*spravedlivé války*“ tuto úpravu určitým – nepříliš jednoznačným způsobem – modifikuje. V rámci *ius ad bellum* dovoluje využití násilných prostředků ve dvou případech, a to v sebeobraně a v „*boji na stezce Boží*“. Sebeobrana přichází v úvahu tehdy, pokud muslimové nemohou svobodně praktikovat víru, strádají pod nespravedlivou vládou nebo je jim zabírána jejich posvátná půda.¹⁶ „*Boj na stezce Boží*“, nazývaný rovněž vnější (malý) *džihád* – k odlišení od vnitřního (velkého) *džihádu*, kterým se rozumí individuální sebezdokonalování jedince –, směřuje k obecnému nastolení vlády spravedlnosti na zemi. Tento pojem Korán dále nerozvádí, ovšem vzhledem k tomu, že „*ti, kdož neuvěřili, bojují na stezce Tághúta*“,¹⁷ a stěží tedy mohou patřit mezi spravedlivé, lze výkladově dospět ke ztotožnění boje za spravedlnost (či „*boje na stezce Boží*“) s bojem za šíření islámu. Takové chápání podporují některé další verše Koránu,¹⁸ jiné naopak volí

mírnější tón a pojímají „boj na stezce Boží“ omezeněji.¹⁹ Celkově je možné konstatovat, že *džihád* představuje „pojem značně vágní“,²⁰ a proto nepřekvapí, jak mnoha způsoby byl během vývoje interpretován.

Jasnou povahu nemá ani muslimské *ius in bello*, které blíže upravuje chování věřícího v případech dovoleného využívání násilných prostředků. Korán pouze obecně praví: „A bojujte na stezce Boží proti těm, kdož bojují proti vám, avšak nečiňte bezpráví, neboť Bůh nemiluje ty, kdož se bezpráví dopouštějí.“²¹ Sunna jde dále a přináší konkrétní závazky (např. zákaz zabíjet ženy a děti),²² které ale většinou nemají absolutní charakter a v případě nutnosti mohou být porušeny.²³ Přesnější pravidla, jak si má věřící při *džihádu* počínat, zavedli až chalífové raného muslimského období. Muhammadův nástupce Abú Bakr vyhlásil deset pravidel, mezi nimiž figuruje zákaz zabíjení žen, dětí a starců, ochrana přírody apod. Čtvrtý chalífa Alí stanovil dvanáct rozkazů, které zahrnují zákaz zabíjení bezbranných, zákaz útoku na děti, ženy a starce aj. Tato úprava pochopitelně netvoří součást pro muslima závazné *šaríy*. Vlastní koncepce *ius in bello* později vytvořily čtyři hlavní právní školy sunnitského islámu, *hanafíja*,²⁴ *málíkíja*,²⁵ *šáfi'íja*²⁶ a *hanbalíja*,²⁷ v mnoha otázkách mezi nimi ale nepadají shoda.

Islámské právo není tedy v názoru na využití extrémních prostředků zcela jednoznačné a ponechává věřícím poměrně široký prostor k tomu, aby sami prováděli autonomní interpretaci jeho ustanovení. O tom, jak odlišným závěrům je možné tímto způsobem dospět, svědčí historický vývoj koncepce *džihádu* i rozdílné přístupy jednotlivých muslimských směrů a skupin k němu.

NĚKTERÉ PROJEVY TERORISMU V HISTORII MUSLIMSKÉHO SVĚTA

Příklady jednání, která by se z dnešního pohledu dala označit za teroristická, lze v historii muslimského světa (stejně jako jakéhokoli jiného civilizačního okruhu) nalézt bezpočet. Využití extrémního násilí nebylo až do nedávné doby považováno za nesporně nelegitimní, většina příslušných aktérů se k němu ovšem uchýlovala pouze v případě naléhavé potřeby. Zvláštní pozornost si zaslouží skupiny, které si teror vědomě zvolily za hlavní a fakticky jediný nástroj k dosažení svých cílů a své činy ospravedlňovaly na základě islámu. Patřili k nim především cháridžovci a assassíni, kteří se stali předobrazem pozdějšího individuálního či skupinového terorismu. Významná a pro postoj muslimského světa charakteristická je skutečnost, že tyto skupiny nikdy nezískaly podporu většinové populace, která k nim a k jimi používaným metodám naopak zastávala krajně odmítavé stanovisko.

Cháridžovci

Cháridžovci²⁸ (z arabského *al-chawáridž* – odlučující se) se od majoritního proudu islámu oddělili v roce 657 po bitvě u Siffinu, protože nesouhlasili s příměřím, které uzavřel jimi do té doby podporovaný chalífa Alí, zeť Muhammada, se svým protivníkem Mu'áwi-jou, budoucím zakladatelem dynastie Umajjovců. Cháridžovci lpěli na přísném dodržování náboženských a morálních zásad, a proto také dostali přezdívku „islámští puritáni“ či „muslimové tvrdé linie“. Hlásali absolutní rovnost všech lidí a chtěli nastolit nový, spravedlivější společenský řád. Odmítali institut dědičného chalífy a tvrdili, že hlavu obce by měli svobodně volit sami věřící a měl by jí být nejzbožnější a nejctnostnější muslim bez ohledu na původ, sociální postavení a barvu pleti (třeba i černý otrok).

Skupina vždy zůstala v menšinovém postavení, což společně s radikálně egalitářským učením, které v jistých ohledech předznamenávalo postoje novodobých anarchistů, nepochybně přispělo k tomu, že se snažila prosadit své názory pomocí teroru. Cháridžovci zastávali ideu permanentního *džihádu* a byli fanaticky odhodláni „zavraždit každého, kdo s nimi nesouhlasil“. ²⁹ Likvidovali nejen přímé odpůrce, ale rovněž celé jejich rodiny (včetně žen a dětí) a schvalovali vybití všeho civilního obyvatelstva v „zemi nevíry“, tj. na územích nepodléhajících jejich správě. Cháridžovci asi nejvíce prosluli individuálními atentáty proti významným vůdcům jiných proudů islámu, zabili např. čtvrtého chalífu Alího.

Na konci 7. století se skupina, která se nikdy nevyznačovala příliš velkou vnitřní soudržností, rozdělila do několika proudů. Radikálnější proudy zůstaly v oblasti Arabského poloostrova a byly postupně vymýceny vojsky chalífátu, zatímco umírněnější proudy se soustředily v oblasti severní Afriky, kde jim jejich učení o rovnosti ras získalo četné přívržence v řadách místního nearabského obyvatelstva. Nejvýznamnější se stala odnož ibádovců, kterou kolem roku 700 založil ʿAbdulláh ibn Ibád. V letech 776–908 ibádovci spravovali vlastní emirát Táhirt (Tiaret) v severní Africe. V současné době se k této skupině hlásí necelé 1 % muslimské populace světa, a to hlavně na území Ománu, kde je ibádismus oficiálně vyznávaným náboženským směrem, dále pak v jižním Alžírsku, v severozápadní Libyi, na tuniském ostrově Džerba a ve východní Africe (Zanzibar). Dnešní ibádovci nesdílejí extrémní názory svých předchůdců a s institutem náboženské vraždy nesouhlasí.

Assassíni

Znamější než cháridžovci, alespoň mimo muslimský svět, jsou assassíni (z arabského *haššášúna* – oddaní hašiši), o nichž první – poněkud zkreslené – zprávy přinesli kronikáři křížových výprav a benátský cestovatel Marco Polo. Sekta působila v oblasti Perského zálivu v 11.–13. století. Odtrhla se od ismáʿílské větve šiitského směru islámu³⁰ kolem roku 1090 pod vedením iránského vůdce Hasan-i Sabbáha, který odmítl uznat nového ismáʿílského chalífu a spolu se skupinou svých oddaných stoupenců se uchýlil na hrad Alamút v severním Íránu, odkud plánoval individuální útoky proti hlavním představitelům jiných směrů islámu.

Assassíni se domnívali, že jsou Bohem vyvoleni šířit svou podobu islámského učení a odstranit každého, kdo by jim v tom chtěl bránit. Vzhledem k tomu, že stejně jako cháridžovci tvořili nevýznamnou menšinu, nemohli se protivníkům postavit v otevřeném boji, a proto využívali teroristických prostředků. Vysílali jednoho až dva bojovníky, kteří obvykle pomocí dýky usmrcovali vlivné představitele nepřátel. V těch vyvolávala možnost atentátu takové obavy, že se někdy assassínům raději dobrovolně podrobovali. Podle některých názorů byla tímto způsobem ušetřena řada lidských životů a teror namířený proti elitám byl v podstatě „*milosrdným a ekonomickým způsobem, jak dosáhnout vytyčených cílů bez zbytečného krveprolití*“.³¹ K prvním obětem assassínů patřili abbásovský chalífa al-Mustaršid a nejvyšší rádce tureckého sultána Nizám al-Mulk (Nizámulmulk), později sekta zabila např. křížáckého velitele Konráda z Monferratu a neúspěšně se pokusila o atentát na krále Richarda Lví srdce.

Assassínští bojovníci se po teroristickém činu nesnažili uniknout a smrt naopak vyhledávali, a proto se záhy objevily zvěsti o tom, že jednají pod vlivem v té době nejrozšířenější drogy, hašiše. Začalo se jim říkat *haššášúna* a toto slovo následně v upravené podobě (*assassin*) přešlo do řady evropských jazyků (angličtina, francouzština aj.), kde slouží k označení vraha. V současné době závěry historiků používání drog při přípravě bojovníků spíše vyvracejí.

V průběhu 12. století se sekta rozšířila po celém Íránu a pronikla také do Sýrie a do Íráku. Svého vrcholu dosáhla za Rašída ad-Dína Sinána, přezdívaného „Stařec z hor“, který sídlil na syrském hradě Masjáfu a vystupoval proti sultánu Saladinovi (Saláhuddínovi), o jehož zavraždění po léta marně usiloval. V polovině 13. století vtrhli na Blízký východ Mongolové a za krátký čas s tichým souhlasem místního obyvatelstva assassíny vyhladili. V roce 1256 padl hrad Alamút, v roce 1265 byly dobyty poslední pevnosti v Sýrii. Sekta zanikla, zachovalo se pouze jméno a četná vyprávění o teroristických metodách, k nimž se ve snaze získat vliv uchýlovala.

VÝVOJ NOVODOBÉHO TERORISMU NA MUSLIMSKÉM BLÍZKÉM VÝCHODĚ

Novodobou historií Blízkého východu teroristické útoky neodmyslitelně provázejí a do jisté míry dokonce spoluvytvářejí. Svůj podíl na tom mají všechny velké náboženské a ná-

rodnostní skupiny žijící v této oblasti, terorismus páchaný přívrženci islámu je proto nutné chápat v širším historicko-politickém kontextu. Navíc je třeba přihlížet k motivům a cílům jeho jednotlivých aktů, neboť nejde o uniformní a monokauzální jev.

Novodobý terorismus páchaný muslimy na Blízkém východě má dva hlavní proudy, a to *terrorismus nacionalistický*, který dominoval přibližně v letech 1920–1980, a *terrorismus islamistický*, jenž začal převládat po roce 1980. Vznik a vývoj obou proudů úzce souvisel s procesy, které byly v dané době charakteristické pro světové dění jako celek (boj za národní osvobození ve vztahu k nacionalistickému terorismu, vzestup Jihu v případě islamistického terorismu), a proto nelze jejich základ hledat ve specificky muslimských zdrojích, např. v islámu.

Nacionalistický terorismus

Nacionalistický terorismus zahrnuje násilná jednání, která směřují proti symbolickým nebo náhodným obětem a jsou motivována snahou o realizaci práva určitého národa na sebeurčení. Jde o krajní prostředek, který využívají národněosvobozenecká hnutí v těch případech, kdy jiné nástroje chybějí, nebo se ukážou jako neefektivní, pouze výjimečně se k němu některé radikální skupiny uchylují prvotně. Nacionalistický terorismus nevychází – a to ani v muslimském světě – z náboženství, ale z ideologie nacionalismu. Na první místo klade národnostní faktory a víra má pro něj význam jen do té míry, do jaké tvoří součást společné identity skupiny usilující o seberealizaci. Z tohoto důvodu není vyloučena přímá spolupráce s hnutími odlišného vyznání ani realizace společných akcí.³²

Nacionalistický terorismus sleduje poměrně jasně daný konečný cíl (získání autonomie či nezávislosti), který určuje rozsah i povahu jednotlivých činů, jeho projevy proto mají racionální základ. Orientuje se na konkrétní osoby (vedoucí politik druhé strany) nebo na specifické kategorie osob (ozbrojené síly nepřítele, domácí odpadlíci), popřípadě útočí způsoby, které mohou připoutat pozornost a napomoci k vyřešení primárního problému. Typický příklad takového postupu představují únosy civilních letadel, jichž se v 60. a 70. letech 20. století dopouštěli palestínští radikálové ve snaze internacionalizovat blízkovýchodní otázku.³³ Nacionalistický terorismus neusiluje o maximální počet obětí a výslovně se mu vyhýbá tam, kde by ohrožoval dosažení sledovaného cíle. Nelpí na násilných prostředcích, a nastane-li vhodná příležitost, je ochoten přistoupit k jednání a ke kompromisům.

Počátky novodobého nacionalistického terorismu³⁴ na Blízkém východě se datují zhruba do 20. let 20. století, jeho ideová východiska jsou však starší. Nacionalismus vznikl v arabských či obecněji muslimských zemích již v 19. století, kdy navázal na egyptské hnutí Nahda (arabsky obroda či probuzení), hlásající modernizaci islámu a jeho přizpůsobení potřebám soudobého světa. Časem se rozdělil do dvou proudů, z nichž první, tzv. *wataníja* (z arabského *watan* – vlast), k němuž patřili např. Mustafa Kemal přezdívaný Atatürk v Turecku či Habíb Burgiba v Tunisku, prosazoval zřízení samostatných národních států, zatímco druhý, tzv. *qawmíja* (z arabského *qawm* – národnost) neboli panarabismus, jehož učení našlo výraz v syrském a iráckém baasismu a v egyptském násirismu, požadoval sjednocení všeho arabského obyvatelstva v rámci jednoho státu.

Muslimský nacionalismus a z něho vycházející nacionalistický terorismus převládaly na Blízkém východě ve 20.–70. letech 20. století. Vzhledem k tomu, že většina muslimských národů dosáhla nezávislosti poměrně záhy, soustředila se pozornost především na otázku Palestiny. K prvním útokům namířeným proti židovským přistěhovalcům a britské koloniální správě zde došlo již ve 20. letech 20. století a od té doby oblast prakticky nezažila pokojné období. Ve 30. letech zahájili Arabové otevřené lidové povstání,³⁵ ve 40. letech se marně mj. prostřednictvím teroru snažili zabránit vzniku Státu Izrael. Po roce 1948 vlna muslimského násilí na Blízkém východě vyvrcholila a vyžádala si mnoho obětí jak v řadách židovských obyvatel, tak i mezi muslimy viněnými ze spolupráce s nepřítelem.³⁶ Poté nastalo období „stabilního nepřátelství“, které se projevovalo konstantním využíváním

ním násilí a neschopností či neochotou stran přistoupit k jednání. Muslimové postupně založili několik organizací, které bývají podle úhlu pohledu označovány za národněosvobozené nebo teroristické a z nichž nejznámějšími se staly Organizace pro osvobození Palestiny (1964), řízená od roku 1969 Jásirem Arafatem, a Lidová fronta pro osvobození Palestiny (1967), specializující se na únosy civilních letadel. V 70. letech se konflikt rozšířil na území sousedního Libanonu, kde vypukla krvavá občanská válka, spojená s řadou projevů extrémního násilí. I zde ovšem alespoň zpočátku převažovala koncepce nacionalismu.

Islamistický terorismus

Islamistický terorismus zahrnuje násilná jednání proti symbolickým nebo náhodným obětem, která se inspirují ideologií islamismu. Termín islamismus bývá interpretován různě, nejčastěji se jím ale rozumí myšlenkový směr, který na rozdíl od nacionalismu odkazuje prvotně k náboženství a ostatní faktory (národnost, jazyk apod.) považuje za méně významné. Islamismus navázal na wahhábismus, konzervativní islámské hnutí, založené v polovině 18. století Ibn ʿAbd al-Wahhábem na území dnešní Saúdské Arábie, které usilovalo o obnovu původní čistoty islámu a o odstranění veškerých modernizačních prvků. Nikdy netvořil jednotné hnutí a kromě důrazu kladeného na náboženství a předsvědčení, že islamizace společnosti a zavedení *šaríy* automaticky vyřeší veškeré politické, ekonomické i sociální problémy, mají jeho jednotlivé směry málo společného.³⁷

Z islamismu vycházejí proudy umírněné, které se soustřeďují na vnitřní duchovní svět každého jedince, i radikálnější, jež od svých přívrženců vyžadují aktivní angažovanost ve společenském a politickém dění a schvalují – nebo dokonce nařizují – využití teroristických metod boje. Odvolávají se přitom na náboženství, v němž nacházejí vysvětlení veškerého dění (např. boj Palestinců není dále chápán jako národněosvobozenecký boj, ale jako svatá válka za vytlačení nevěřících z posvátných území) a jehož ustanovení interpretují tak, aby jimi legitimizovali jakékoli své činy. Ačkoli někdy bývá zdroj tohoto postoje hledán v islámu, správnější je interpretovat jej jako určitý typ „fanatismu třetího světa“,³⁸ který čerpá motivaci z pocitu ohrožení a nikoli náhodou se natolik silně projevuje právě v bohatých – a proto ze Severu kontrolovaných – státech Blízkého východu. V tomto ohledu není vhodné považovat islamistický terorismus za přímého pokračovatele extremistických skupin raného islámu, např. cháridžovců,³⁹ neboť jde o hnutí svým zrodem bezprostředně spjaté s moderní dobou.

Islamistický terorismus⁴⁰ se v mnohém liší od nacionalistického terorismu, přestože hranice mezi oběma směry není pevná. Rozdíly existují také mezi jednotlivými teroristickými skupinami uvnitř směru. Islamistický terorismus nemá jasně daný konečný cíl, své záměry definuje v nepřesných kategoriích, a proto jeho projevy často postrádají racionální základ. Nerespektuje omezení, útočí proti všem osobám, které jsou podle něho spjaté s nepřítelem, a nezáleží mu na počtu obětí. Násilí považuje za prioritní prostředek, není ochoten ke kompromisům, k vyjednávání či ke spolupráci s „jinověrci, bezvěrci a zrádci“. Někdy se dokonce ústředním bodem celého snažení stává samotný teroristický čin, který pak již nesleduje další cíle, ale má pouze napomoci k individuální „seberealizaci“ jedince.

Skupiny islamistických radikálů začaly využívat teroristických prostředků již v prvních desetiletích 20. století. V té době však jejich bezprostřední cíle do značné míry splývaly s cíli muslimských nacionalistů, a proto oba směry „v zájmu boje proti společnému nepříteli“ spolupracovaly a nacionalismus jako převažující směr určoval základní postup. Jisté přehodnocení vztahu si vynutilo již vítězství národněosvobozenecských hnutí ve většině muslimských států Blízkého východu, které uspokojilo nacionalisty, islamistům připadalo však nedostatečné. Ačkoli vítali osvobození muslimů z područí nevěřících, nepovažovali národní státy (ani případnou arabskou federaci) za ideální politické uspořádání a požadovali vytvoření všeislámské říše, založené na vládě *šaríy*. Učení některých skupin se později ještě dále vyhranilo a přijalo za svou myšlenku všeobecného *džihádu*, jehož

podstatu ovšem obvykle blíže nespecifikovalo. Nacionalisté se s takovou koncepcí ztotožnit nemohli, tím spíše, že se mnohdy obracela přímo proti nim.⁴¹ Došlo tedy k prvním větším střetům obou směrů, v nichž islamisté jako slabší strana spíše ztráceli.⁴²

K vzestupu islamismu napomohla sedmidenní válka v roce 1967, v níž arabské státy vedené vládami hlásícími se k nacionalismu (především násirovský Egypt) utrpěly porážku. Jeho pozice dále posílily na přelomu 70. a 80. let 20. století, kdy se islamisté vedení ajatolláhem Chomejním dostali k moci v Íránu a odtud začali podporovat, či dokonce zakládat⁴³ skupiny stejného smýšlení v jiných muslimských zemích. Po vzoru Íránu se stejnou cestou brzy vydal Súdán, kde islamistický režim Ahmada al-Bašíra nastoupil v roce 1989, Afghánistán, k jehož radikalizaci přispěla dlouholetá sovětská okupace, a Saúdská Arábie, tradičně konzervativní stát Blízkého východu zrozený z ideálů wahhábismu. Definitivně islamisté nad nacionalisty převážili na počátku 90. let 20. století pod vlivem dvou událostí – konce bipolárního soupeření a války v Perském zálivu.

Ukončení studené války změnilo mocenské vztahy ve světě a nahradilo západovýchodní soupeření napětím mezi Severem a Jihem. Muslimské státy Blízkého východu, které přes obrovské nerostné bohatství náležejí k Jihu, se z pozice nezúčastněného třetího, o jehož přízeň se v minulosti ucházely obě znepřátelené strany, ocitly v postavení potenciálního budoucího soupeře. Tento posun vyvolával v řadě muslimů nedůvěru a odpor a vedl k příklonu k extrémnějším náboženským proudům. Proces ještě urychlila válka v Perském zálivu na přelomu let 1990 a 1991, která v důsledku působení celé řady faktorů (izolace baasistického Iráku, příchod vojsk nevěřících na svatou půdu Saúdské Arábie, oslabení Organizace pro osvobození Palestiny /OOP/, která v boji podporovala Irák aj.) paralyzovala umírněné nacionalisty a posílila islamisty.

V první polovině 90. let 20. století tak byl proces přechodu od jednoho ideového východiska ke druhému v muslimském světě dokončen. „*Někdejší symbol terorismu Blízkého východu, palestinský bojovník (fidajín)... byl vystřídán islámským radikálem, spěchajícím vstříc dobrovolné smrti s náloží připevněnou na svém těle. Odešla generace levicových a nacionalistických, obvykle nenáboženských teroristů a nastal čas náboženských teroristů.*“⁴⁴

Na konci 20. a počátkem 21. století začíná nová fáze vývoje; islamistický terorismus překračuje hranice Blízkého východu a promítá se do činnosti mezinárodních teroristických organizací, z nichž nejznámější je v současné době bin Ládínova al-Káida (al-Qá'ida) (arabsky základna).⁴⁵ Propojení islamismu, který přináší poselství ve své podstatě nadnárodní, či dokonce univerzální, s výdobytky moderní technologie (nové zbraně, letadla, sdělovací prostředky aj.) a s nástroji globalizace (komunikační a sdělovací prostředky aj.) posunuje terorismus do kvalitativně odlišné roviny a jeho budoucí vývoj si dnes zřejmě nikdo netroufá odhadovat.

AKTIVITY MUSLIMSKÉHO SVĚTA V BOJI PROTI TERORISMU

Přinejmenším od 70. let 20. století se muslimské státy zapojují do mezinárodního systému zaměřeného na boj proti terorismu. Činí tak na rovině univerzální (OSN, mezinárodní odborné organizace) a regionální (regionální organizace působící v muslimském světě). Od poloviny 90. let 20. století se navíc tento aspekt promítá do spolupráce s Evropskou unií. Velký význam mají dále vnitrostátní opatření přijímaná jednotlivými státy, která ovšem vzhledem ke své četnosti a různorodosti nejsou předmětem této stati.

Univerzální rovina

Všechny muslimské státy Blízkého východu jsou členem OSN i příslušných mezinárodních odborných organizací (ICAO, IMO),⁴⁶ které se věnují boji proti terorismu. Organizace poskytují platformu k širším diskuzím, pomáhají státům při vypracovávání mezinárodních smluv a přijímají vlastní, zpravidla nezávazné jednostranné akty, v nichž se vyjadřují k různým otázkám mezinárodních vztahů.

V rámci OSN se muslimské státy nejaktivněji účastní diskuze, která probíhá od počátku 70. let 20. století v rámci Valného shromáždění OSN. V dalších orgánech (v Radě bezpečnosti, v Hospodářské a sociální radě, v Sekretariátu, v Komisi pro lidská práva aj.) jsou jejich možnosti vzhledem k nevelkému zastoupení Blízkého východu omezené.⁴⁷ Muslimské státy (s výjimkou Turecka)⁴⁸ zastávají vcelku jednotné stanovisko; odsuzují zbytečné projevy násilí a podporují mezinárodní spolupráci namířenou proti terorismu, avšak současně trvají na tom, že tímto pojmem nesmí být označován boj za národní osvobození, jímž se v tomto kontextu rozumí hlavně palestinský odpor proti Izraeli. Státy z ostatních oblastí světa (především ze západní Evropy a ze Severní Ameriky) toto stanovisko velmi kritizují a tvrdí, že sledovaný cíl nemůže nikdy legitimizovat použité prostředky. Konsenzu se dosud dosáhnout nepodařilo, což je jedním z hlavních důvodů, které brání přijetí univerzální definice pojmu terorismus.

Mnohostranných mezinárodních smluv existuje v současné době na univerzální úrovni celkem dvanáct. Neobsahují komplexní úpravu, každá z nich se zaměřuje pouze na určitý specifický projev či znak terorismu. Mezi tyto úmluvy se řadí: *Úmluva o trestných a některých jiných činech spáchaných na palubě letadla* (1963), *Úmluva o potlačení protiprávního zmocnění se letadel* (1970), *Úmluva o potlačování protiprávních činů ohrožujících bezpečnost civilního letectví* (1971) a její *Protokol o boji s protiprávními činy násilí na letištích sloužících mezinárodnímu civilnímu letectví* (1988), *Úmluva o zabránění a trestání trestných činů proti osobám požívajícím mezinárodní ochrany včetně diplomatických zástupců* (1973), *Mezinárodní úmluva proti braní rukojmí* (1979), *Úmluva o fyzické ochraně jaderných materiálů* (1980), *Úmluva o zamezení nezákonných činů proti bezpečnosti námořní plavby* (1988) a její *Protokol o zamezení nezákonných činů proti bezpečnosti pevných plošin umístěných na pevninské mělčině* (1988), *Úmluva o značkování plastických trhavin pro účely detekce* (1991), *Úmluva OSN o potlačování teroristických bombových útoků* (1997) a *Úmluva OSN o potlačování financování terorismu* (1999).

Účast muslimských států Blízkého východu na těchto smluvních dokumentech je různá (viz následující tabulka). Zatímco smlouvy o bezpečnosti civilního letectví ratifikovaly všechny arabské země, Írán i Turecko (a též Izrael), k jiným úmluvám prozatím přistoupil nepatrný počet států (*Úmluva o fyzické ochraně jaderných materiálů* z roku 1980 zavazuje jen Libanon a Turecko, *Úmluva o potlačování teroristických bombových útoků*

Vysvětlení zkratk použitých v tabulkách

- Tokio 1963 – *Úmluva o trestných a některých jiných činech spáchaných na palubě letadla.*
- Haag 1970 – *Úmluva o potlačení protiprávního zmocnění se letadel.*
- Montreal 1971 – *Úmluva o potlačování protiprávních činů ohrožujících bezpečnost civilního letectví.*
- DP1 1988 – *Protokol o boji s protiprávními činy násilí na letištích sloužících mezinárodnímu civilnímu letectví.*
- Dipl. 1973 – *Úmluva o zabránění a trestání trestných činů proti osobám požívajícím mezinárodní ochrany včetně diplomatických zástupců.*
- Rukojmí 1979 – *Mezinárodní úmluva proti braní rukojmí.*
- JaMa 1980 – *Úmluva o fyzické ochraně jaderných materiálů.*
- IMO 1988 – *Úmluva o zamezení nezákonných činů proti bezpečnosti námořní plavby.*
- DP2 1988 – *Protokol o zamezení nezákonných činů proti bezpečnosti pevných plošin umístěných na pevninské mělčině.*
- ZPT 1991 – *Úmluva o značkování plastických trhavin pro účely detekce.*
- Bomby 1997 – *Úmluva OSN o potlačování teroristických bombových útoků.*
- Fin 1999 – *Úmluva OSN o potlačování financování terorismu.*
 - P – stát smlouvu podepsal, dosud však nepřistoupil k její ratifikaci.
 - A – stát smlouvu ratifikoval, popřípadě k ní přistoupil, přesné datum se však nepodařilo zjistit.
 - VŘS – výhrada týkající se řešení sporů.
 - Izrael – prohlášení týkající se Izraele.
 - V? – stát přijal ke smlouvě výhradu, její obsah se však nepodařilo zjistit.
 - Ne – stát přijal smlouvu bez výhrad.

Pramen: Nations Unis, *Collection des Traités: Conventions sur le Terrorisme*, <http://untreaty.un.org/French/Terrorism.asp>

**Stav ratifikace univerzálních mezinárodních smluv
ze strany muslimských států Blízkého východu (+Izraele)**

	Tokio 1963	Haag 1970	Montreal 1971	DP1 1988	Dipl. 1973	Rukojmí 1979	JaMa 1980	IMO 1988	DP2 1988	ZPT 1991	Bomby 1997	Fin 1999
Bahrajn	1984	1984	1984	1996	–	–	–	–	–	1996	–	P 2001
Egypt	1975	1975	1975	2000	1986	1981	–	A	A	1993	P 1999	P 2000
Irák	1974	1971	1974	1990	1978	P 1980	–	P	P	–	–	–
Írán	1976	1972	1973	2002	1978	–	–	–	–	–	–	–
Izrael	1969	1971	1972	1993	1980	P 1980	2002	P	P	P 1991	P 1999	P 2000
Jemen	1986	1986	1986	–	1987	–	–	A	A	–	2001	–
Jordánsko	1973	1971	1973	1992	1984	1986	–	P	P	1996	–	P 2001
Katar	1981	1981	1981	–	1997	–	–	–	–	1998	–	–
Kuvajt	1979	1979	1979	1989	1989	1989	–	–	–	1996	–	–
Libanon	1974	1973	1977	1996	1997	1997	1997	A	A	1997	–	–
Omán	1977	1977	1977	1992	1988	1988	–	A	A	2001	–	–
Saúdská Arábie	1969	1974	1974	1989	–	1991	–	P	P	1996	–	P 2001
SAE	1981	1981	1981	1989	–	–	–	–	–	1992	–	–
Sýrie	1980	1980	1980	–	1988	–	–	–	–	–	–	–
Turecko	1975	1973	1975	1989	1981	1989	1985	A	A	1994	P 1999	P 2001

**Přehled výhrad a prohlášení přijatých muslimskými státy Blízkého východu
k univerzálním mnohostranným mezinárodním smlouvám**

	Tokio 1963	Haag 1970	Montreal 1971	DP1 1988	Dipl. 1973	Rukojmí 1979	JaMa 1980	IMO 1988	DP2 1988	ZPT 1991	Bomby 1997	Fin 1999
Bahrajn	VŘS Izrael	VŘS	VŘS	Ne	–	–	–	–	–	Ne	–	–
Egypt	VŘS	VŘS	VŘS	Ne	Ne	Ne	–	V?	V?	Ne	–	–
Irák	Izrael	Ne	Ne	Ne	VŘS Izrael	–	–	–	–	–	–	–
Írán	Ne	Ne	Ne	Ne	Ne	–	–	–	–	–	–	–
Jemen	Ne	Ne	Ne	–	VŘS Izrael	–	–	V?	V?	–	Ne	–
Jordánsko	Ne	Ne	Ne	Ne	Izrael	Izrael	–	–	–	Ne	–	–
Katar	Ne	VŘS	VŘS	–	Ne	–	–	–	–	Ne	–	–
Kuvajt	Izrael	Izrael	Izrael	Izrael	Izrael	Izrael	–	–	–	Ne	–	–
Libanon	Ne	Ne	Ne	Ne	Ne	Izrael	Ne	V?	V?	Ne	–	–
Omán	VŘS Izrael	VŘS Izrael	VŘS Izrael	Ne	Ne	Ne	–	V?	V?	Ne	–	–
Saúdská Arábie	Ne	VŘS Izrael	VŘS Izrael	Ne	–	VŘS Izrael	–	–	–	VŘS	–	–
SAE	Izrael	Izrael	Izrael	Ne	–	–	–	–	–	Ne	–	–
Sýrie	VŘS	VŘS	VŘS	–	VŘS Izrael	–	–	–	–	–	–	–
Turecko	Ne	Ne	Ne	Ne	Ne	VŘS	V?	V?	V?	VŘS	–	–

z roku 1997 jen Jemen aj.). Příčiny rozdílného přístupu spočívají v odlišném předmětu úpravy jednotlivých smluv (větší ochota přijmout závazky v těch oblastech, které jsou vnímány jako potenciální hrozba pro státy samotné), v době jejich přijetí (např. hromadné podepsování nové *Úmluvy OSN o potlačování financování terorismu* po událostech z 11. 9. 2001) a rovněž ve vnitrostátních faktorech (např. faktická neschopnost Libanonu mezinárodně právně se zavazovat v době občanské války).

Muslimské státy Blízkého východu přijímají ve srovnání se státy jiných oblastí velmi často ke smlouvám různé výhrady a zvláštní prohlášení o Izraeli (viz tabulka na s. 35). Výhrady se ve většině případů vztahují k ustanovením o řešení sporů, tj. k závazku předložit spory vzniklé při aplikaci či interpretaci smlouvy arbitrážnímu orgánu, respektive Mezinárodnímu soudnímu dvoru.⁴⁹ Zvláštní prohlášení o Izraeli mívají rozdílná konkrétní vyjádření, vždy však v zásadě konstatují, že „přistoupení státu... ke smlouvě neznamená, nezahrnuje a nemá být vykládáno jako uznání Izraele obecně nebo v kontextu dané smlouvy“.⁵⁰ Prohlášení používají státy, které Izrael neuznávají a neudržují s ním diplomatické styky (např. Kuvajt, Omán, SAE), od počátku 90. let 20. století se jich u smluv objevuje méně.

Regionální rovina

Do boje proti terorismu se v současné době zapojují zřejmě všechny oblastní organizace a uskupení. Pro muslimský Blízký východ má největší význam činnost Ligy arabských států a Organizace islámské konference, mezi jejichž členy se většina států oblasti řadí, okrajově zde působí též Organizace africké jednoty, k níž náleží Egypt.

Liga arabských států

Liga arabských států (LAS) byla založena dne 22. 3. 1945 v egyptské Káhiře, kde se dodnes nachází její sídlo. Sdružuje nezávislé státy severní Afriky a Blízkého východu, v nichž až na několik výjimek převažuje arabská kultura a mluví se arabsky. V současné době má 22 členů,⁵¹ k nimž od roku 1964 patří též Palestina (respektive OOP). LAS pochopitelně nezahrnuje Izrael a Turecko ani muslimský, leč nearabský Írán. Ačkoli téměř ve všech členských státech převažuje islám, LAS se primárně nevymezuje na náboženském základě, spíše představuje – nebo alespoň v době svého vzniku představovala – určitý institucionalizovaný výraz ideologie nacionalismu, respektive panarabismu.

Ve své činnosti LAS vychází ze zakládajícího *Paktu LAS* z roku 1945 a ze *Smlouvy o společné obraně a hospodářské spolupráci*, podepsané v Káhiře (Káhirská smlouva) dne 13. 4. 1950. K jejím hlavním cílům patří zajišťování politické, hospodářské a kulturní spolupráce mezi členskými státy, ochrana jejich nezávislosti a samostatnosti, jakož i koordinace aktivit v právní oblasti.

Dne 22. 4. 1998 podepsali ministři vnitra a ministři spravedlnosti členských států LAS během zasedání v Káhiře *Arabskou úmluvu o potlačování terorismu* (Arabská úmluva),⁵² která se stala prvním všeobecně platným dokumentem tohoto typu v oblasti muslimského světa a čtvrtou regionální úmluvou ve světě.⁵³ Arabská úmluva je otevřena k přístupu všem členským státům LAS, v platnost vstoupila dne 7. 5. 1999, tj. třicet dní po sedmé ratifikaci (článek 40).⁵⁴ Člení se na čtyři části (definice a obecná ustanovení, principy arabské spolupráce při potlačování terorismu, mechanismus implementace spolupráce, závěrečná ustanovení) a se svými 42 články patří k nejdelším regionálním úmlouvám.

V preambuli se Arabská úmluva odvolává na Chartu OSN, na Pakt LAS, na *šariú* a na humanitární dědictví arabského lidu a potvrzuje „právo národů bojovat jakýmkoli prostředky včetně ozbrojeného boje proti cizí okupaci a agresi...“ V článku 1 se pokouší definovat pojem terorismus a bere přitom v úvahu způsob jednání („jakýkoli násilný čin nebo hrozba tímto činem“), kontext („čin se stane při sledování individuálního nebo kolektivního zločinného záměru“) i záměry pachatele („cílem je vyvolat paniku mezi lid-

mi, vzbudit strach jejich poškozením nebo vydáním v nebezpečí ohrožení života, svobody či bezpečí, způsobit škodu na životním prostředí, na veřejných nebo soukromých zařízeních a vlastnictví... a poškozovat národní zdroje“). Bere tedy v úvahu objektivní i subjektivní stránku trestného činu a nespokojuje se s pouhým výčtem průvodních jevů, jak činí starší úmluvy.

Následně Arabská úmluva poněkud úžeji vymezuje „teroristický čin“, pod nějž spadají činy upravené v některých univerzálních mezinárodních úmluvách,⁵⁵ pokud státy trestnost nevyloučí, a činy spáchané při sledování teroristického záměru, které za trestné označuje vnitrostátní právo. Dokument ve svém článku 2 charakterizuje teroristické činy jako nepolitické a uvádí specifická nepolitická jednání, která jsou v arabském světě považována za zvláště závažná (např. atentáty na hlavy států, sabotáže a ničení veřejného majetku či nedovolený obchod se zbraněmi určenými pro teroristy).

Převážná část Arabské úmluvy (druhá a třetí část) se zabývá konkrétními opatřeními, která mají přijmout smluvní strany, a formami spolupráce arabských států v boji proti terorismu. Rozlišuje se sféra bezpečnostní, která zahrnuje opatření preventivní (výměna informací, zvláštní ochrana některých skupin osob aj.) a represivní (součinnost policejních sil, ochrana obětí aj.), a sféra právní, jež obsahuje úpravu extradice, delegace, spolupráce při vyšetřování, zajišťování majetku pachatelů a výměnu důkazních materiálů. Státům se ukládá povinnost stíhat pachatele teroristických činů, a to primárně z titulu teritoriální a pasivní personální jurisdikce a z titulu ochrany,⁵⁶ subsidiárně pak na základě univerzální jurisdikce v souladu s principem *aut dedere aut iudicare* (pachatele buď soudit, nebo vydat k trestnímu stíhání jinému státu), který je nicméně vyjádřen spíše implicitně.

Jistou zvláštnost Arabské úmluvy, již se liší od jiných regionálních instrumentů, představují ustanovení týkající se boje za národní osvobození a tzv. státem podporovaného terorismu. Z oblasti své působnosti dokument výslovně vylučuje národněosvobozenecké boje (článek 2), musejí být ovšem vedeny „v souladu s principy mezinárodního práva“ (článek 2 odstavec a)), což případně dovoluje rozsah vynětí poněkud omezit a konkretizovat. Dále nesmí jít o akce, které by směřovaly proti územní celistvosti jakéhokoliv arabského státu, čímž se působnost ustanovení reálně omezuje na případ jediného členského „státu“ LAS (tj. Palestiny). Termíny „státem podporovaný terorismus“ či „státní terorismus“ Arabská úmluva nepoužívá, s jejich existencí však evidentně počítá, neboť zakazuje státům „organizovat, financovat a páchat teroristické činy“ (článek 3) a vyzývá je k tomu, „aby zabránily využívání svých území jako základen pro plánování, organizování, vykonávání, pokusy o účast na teroristických činech“ (článek 3 odstavec I p. 1).

Arabská úmluva vychází z ideologie nacionalismu, stejně jako samotná Liga arabských států. Z tohoto důvodu legitimizuje nacionalistický terorismus, který nepovažuje za bezprostřední hrozbu pro smluvní státy, odmítá však terorismus motivovaný jakýmkoli jinými faktory než bojem za národní osvobození, tj. v prostředí muslimského světa primárně terorismus islamistický. Neřeší však otázku prolínání obou forem terorismu na území Palestiny. V tomto ohledu si ponechává otevřený prostor pro *ad hoc* posouzení jednotlivých případů.

Ihned po svém přijetí Arabská úmluva vyvolala četné kritiky, a to především ze strany nevládních organizací,⁵⁷ podle jejichž názoru neposkytuje dostatečné garance pro ochranu lidských práv a může být snadno zneužita v boji proti politické opozici. Konkrétně bývá dokumentu nejčastěji vytýkáno to, že vymezuje pojem terorismus příliš široce, umožňuje omezení svobody projevu a zásahy do soukromého života, rozšiřuje okruh případů, v nichž lze uložit trest smrti, nezaručuje podezřelým právo na spravedlivý proces a neobsahuje žádný kontrolní mechanismus, který by dovoloval zabránit svévoli státní moci.

Námítky jsou zčásti oprávněné, neboť Arabská úmluva – jak již bylo na několika místech zdůrazněno – není dokonalým právním nástrojem. Nelze však nesohlasit s oficiálním stanoviskem LAS, podle níž „uzavřením smlouvy ušli Arabové velký kus cesty v boji proti přeshraničnímu terorismu“.⁵⁸ Vezmeme-li v úvahu, že až do konce 90. let 20. stole-

tí neexistoval v oblasti muslimského světa závazný smluvní instrument daného typu a že LAS neměla při přípravě textu k dispozici žádný vzor hodný následování, neboť starší regionální smlouvy se rovněž vyznačují řadou nedostatků, představuje přijetí Arabské úmluvy o potlačování terorismu nepochybně velmi významný krok, na nějž mohou v budoucnu muslimské státy Blízkého východu v boji proti terorismu dobře navazovat.

Organizace islámské konference

Organizace islámské konference (OIK), druhá významná regionální organizace muslimského Blízkého východu, byla založena dne 25. 9. 1969 v marockém Rabatu shodou okolností pod vlivem aktu, který její zřizovatelé považovali za projev tzv. státního terorismu, a to pod vlivem podpálení jeruzalémské mešity al-Aqsa Izraelem. V současné době má přibližně padesát členů, mezi něž se řadí státy Asie a Afriky s většinovým obyvatelstvem muslimského vyznání.⁵⁹

OIK se ve své činnosti opírá o *Chartu OIK*, přijatou na 3. islámské konferenci ministrů zahraničních věcí v Džiddě v roce 1972. Zajišťuje spolupráci mezi členskými státy v politické, hospodářské, sociální, kulturní i vědecké oblasti, vystupuje proti kolonialismu a rasové diskriminaci, chrání svatá místa islámu a podporuje boj palestinského lidu za národní sebeurčení i boj veškerých muslimských národů za uchování jejich důstojnosti a nezávislosti. Organizace se vymezuje na náboženském základě, přesto nevychází z ideologie islamismu, ale spíše z modifikované podoby nacionalismu, která klade důraz na společné náboženství, současně však plně uznává existenci národních států.

Bojem proti terorismu se OIK začala vážněji zabývat v první polovině 90. let, kdy vydala *Kodex chování pro boj s mezinárodním terorismem* (1994).⁶⁰ Kodex, přijatý ve formě přílohy k rezoluci No. 43/22-P, schválené 22. islámskou konferencí ministrů zahraničních věcí v Casablance, upravuje tři oblasti, jimž následně věnují pozornost všechny příslušné dokumenty OIK. Na prvním místě jde o akty individuálního terorismu, které OIK přísně odsuzuje „bez ohledu na jejich původ, příčiny a záměry“ (bod 1) a vyzývá ke stíhání jejich pachatelů. Na druhém místě uznává „legitimní právo národů nacházejících se pod cizí okupací bojovat za nezávislost a sebeurčení“ (bod 1) a veškeré jeho projevy „v souladu s *Chartou OIK* a *Chartou OSN*“ (bod 1) vyjímá ze své úpravy. Konečně na třetím místě pojednává o tzv. státem podporovaném terorismu, jehož se státy mají za všech okolností zdržet (bod 2).

Dne 1. 7. 1999 uzavřely členské státy OIK na zasedání ve Ouagadougou *Úmluvu Organizace islámské konference o boji proti mezinárodnímu terorismu* (Úmluva OIK),⁶¹ která primárně tvoří přílohu rezoluce No. 59/26-P, vydané 26. islámskou konferencí ministrů zahraničních věcí. Úmluva OIK dosud nevstoupila v platnost,⁶² neboť přes opakované vyzvy představitelů OIK⁶³ nepřikročil k její ratifikaci dostatečný počet států.⁶⁴

Dokument se formálně i obsahově velmi podobá Arabské úmluvě, přijaté o rok dříve, má také zcela stejnou strukturu (čtyři části, 42 článků) a terminologii, rozdíly se nacházejí pouze v některých ustanoveních. Preambule více zdůrazňuje negativní dopady terorismu na ochranu lidských práv a základních svobod a připomíná vazby existující mezi terorismem a organizovaným zločinem. Článek 1 přebírá definici terorismu obsaženou v Arabské úmluvě a dále k ní doplňuje „násilné útoky směřující proti cti a právům osob“ a „útoky ohrožující stabilitu, teritoriální celistvost, politickou jednotu a suverenitu nezávislých států“ (článek 1 odstavec 2), kam by bez větších obtíží bylo možné zařadit prakticky veškeré projevy politické nespokojenosti uvnitř jednotlivých států. Úmluva OIK prohlašuje za trestné financování terorismu a rozšiřuje okruh univerzálních mezinárodních smluv, na něž odkazuje při vymezování teroristického činu.⁶⁵ V částech, věnovaných základům islámské spolupráce v boji proti terorismu a mechanismu jejich implementace, se navíc předvídá zřízení zvláštních rogovatních komisí příslušných k provádění jednotlivých úkonů v rámci dožadání (výslech svědků, poskytování právních dokumentů aj.).

Vzhledem k tomu, že Úmluva OIK vychází v převážné míře z Arabské úmluvy, také ona odrazí ideologii nacionalismu, přestože toto vyznění poněkud zmírňuje odkazy na islám-

ské společenství (*ummu*) jako na celek.⁶⁶ K otázkám boje za národní osvobození přistupuje zcela stejně jako Arabská úmluva, shodně rovněž posuzuje – pochopitelně implicitně – palestinskou problematiku. Rozdíly neexistují ani v postoji k tzv. státům podporovanému terorismu. Úmluva OIK nezbudila ve světě takovou kritiku jako Arabská úmluva, zčásti zřejmě proto, že na ni lze dobře analogicky uplatnit v podstatě všechny výhrady vznesené na adresu staršího smluvního instrumentu.

V současné době OIK svou politiku namířenou na boj proti terorismu upevňuje a patří k aktivním zastáncům přijetí univerzální smlouvy, která by upravila všechny aspekty terorismu. Dále samozřejmě trvá na rozlišování terorismu a boje za národní osvobození a zdůrazňuje nutnost odstranit „hlubší příčiny mezinárodního terorismu... zahrnující cizí okupaci, nespravedlnost a vylučování“.⁶⁷ Nejnověji zřídila organizace třináctičlenný Výbor OIK pro mezinárodní terorismus,⁶⁸ který by měl vydávat doporučení v oblasti boje proti terorismu, podporovat dialog mezi různými civilizacemi a podílet se na šíření správného obrazu islámu ve světě. Další aktivity OIK do značné míry závisejí na vývoji situace v oblasti a na tom, jak rychle se podaří dosáhnout vstupu Úmluvy OIK v platnost.

Spolupráce s Evropskou unií

Evropská unie (EU) zaujímá k muslimským státům Blízkého východu diferencovaný přístup. Nejživější spolupráce probíhá v rámci tzv. euro-středomořského partnerství (Euro-Mediterranean Partnership),⁶⁹ které se týká Egypta, Jordánska, Libanonu, Palestiny, Sýrie a Turecka (a též Izraele). Zvláštní vztahy udržuje EU s Jemenem a se subregionální hospodářskou Radou spolupráce v Zálivu (*Gulf Cooperation Council*), k jejímž členům patří Bahrajn, Katar, Kuvajt, Omán, SAE a Saúdská Arábie.⁷⁰ Specificky je upraven poměr k Iráku a k Íránu.

Spolupráce mezi EU a státy Blízkého východu se kromě hospodářských a kulturních otázek soustředí stále více též na politickou a bezpečnostní oblast, jejíž integrální součástí tvoří boj proti terorismu. Nejkomplexněji je tato otázka řešena v rámci euro-středomořského partnerství; „prevenci a potlačování terorismu“ označuje za oblast společného zájmu všech zúčastněných států již Barcelonská deklarace z 27.–28. 11. 1995,⁷¹ na jejímž základě vzniklo euro-středomořské partnerství. Význam koordinovaného přístupu k boji proti terorismu zdůrazňují Závěry předsednictví přijaté na euro-středomořské konferenci ministrů zahraničních věcí v Bruselu ve dnech 5.–6. 10. 2001⁷² a Akční plán z Valencie doplňující Závěry předsednictví euro-středomořské konference ministrů zahraničních věcí, konané ve dnech 22.–23. 4. 2002 ve Valencii. Akční plán⁷³ stanoví pět základních „os dialogu a spolupráce“,⁷⁴ na něž by se měly státy euro-středomořského partnerství zaměřit. Jde o globální a interdisciplinární pojetí problematiky, o uznání ústřední role OSN v boji proti terorismu a o podporu práce Rady bezpečnosti OSN, o realizaci příslušných mezinárodních smluv a rezolucí Rady bezpečnosti OSN (především rezolucí 1373 a 1390), o modifikaci mandátu *ad hoc* skupiny věnující se boji proti terorismu a o vytvoření euro-středomořské sítě kontaktních bodů boje proti terorismu.

Ačkoli prohlášení euro-středomořských konferencí nemají charakter právně závazných instrumentů, z důvodů politické a ekonomické síly Evropské unie mohou v praxi ovlivňovat jednání států více než některé závazné mezinárodní smlouvy. Do budoucna lze předpokládat, že ustanovení o spolupráci v boji proti terorismu bude zapojováno přímo do dvoustranných dohod o přidružení jednotlivých zemí oblasti k EU, jak se již v dubnu 2002 stalo v případě Alžírsko.⁷⁵

* * *

Vztah mezi islámem a terorismem na Blízkém východě je velmi složitý, a proto jsem neusilovala o komplexní a vyčerpávající přehled dané problematiky, ale zaměřila jsem se na její aspekty, které považuji pro zformování a charakter vztahu za určující nebo příznačné.

První důležitý faktor představuje islámské právo, z něhož všechny muslimské státy oblasti vycházejí. Jak bylo ukázáno, *šaría* sice povoluje věřícím použít násilí pouze v určitých případech a zavádí pravidla, jež je nutné za všech okolností dodržovat, mnohá její ustanovení ale nevyznívají jednoznačně, a tak poskytují široký prostor pro nejružnější výklady. Ačkoli terorismus směřuje spíše proti duchu *šaríy*, jeho jasný zákaz v islámském právu podle mého názoru nefiguruje.

Vývoj muslimského světa nicméně dokazuje, že extrémní násilí nikdy nepatřilo k prostředkům, jichž by muslimové k prosazování islámu či k jiným cílům tradičně a přednostně využívali. Uchylovaly se k němu spíše určité extrémní menšinové skupiny (např. cháridžovci a assasíni), které interpretaci náboženských a právních ustanovení přizpůsobovaly svým potřebám a jež většinová komunita přísně odsuzovala.

V moderní době se terorismus páchaný přívrženci islámu na Blízkém východě opírá o dvě odlišné ideologie – o nacionalismus a o islamismus –, z nichž každá utváří jeho výslednou podobu po svém. Ani jeden z proudů přitom nespočívá výlučně na náboženství. U nacionalismu, jenž se hlásí k sekulární kategorii národa, je to zcela zřejmé, platí to však také pro islamismus, který přes proklamovaný návrat ke zdrojům víry a k *šaría* chápe islám hlavně jako mocný jednotící nástroj v boji proti silnějšímu nepříteli.

Aktivity muslimských států Blízkého východu v boji proti terorismu odrážejí jejich celkový přístup k problematice. Charakteristický je pro ně důraz na rozlišování mezi terorismem a národněosvobozeneckým bojem (především v kontextu palestinsko-izraelského konfliktu), odkazy na situaci v Palestině, volání po odstranění hlubších příčin terorismu a zájem – alespoň deklarovaný – o vymýcení tzv. státem podporovaného terorismu. Muslimské státy se zapojují do mezinárodního systému zaměřeného na boj proti terorismu, který se vytváří pod záštitou OSN a mezinárodních odborných organizací. Na konci 90. let 20. století přijaly v rámci Ligy arabských států (1998) a Organizace islámské konference (1999) dvě významné regionální úmluvy, jež mohou výrazným způsobem ovlivnit přístup k dané problematice v budoucnu.

V České republice se vztahu islámu a terorismu na Blízkém východě dosud nevěnovala příliš velká pozornost. Lze ostatně říci, že islámský svět, jeho náboženství a kultura jsou u nás obecně známy poměrně málo, z čehož také vyplývá iracionálně nedůvěřivý přístup české veřejnosti ke všemu, co s touto oblastí souvisí.⁷⁶ V období „informačního věku“ působí takový postoj poněkud překvapivě, zvláště v zemi, která náleží k bohatému a „osvětlenému“ Severu, hlásajícímu univerzální respekt ke všem kulturám světa. Uvážíme-li, že muslimské země pokrývají obrovský geografický prostor sahající od západní Afriky až po jihovýchodní Asii a žije v nich zhruba pětina lidstva, je velmi pravděpodobné, že také jejich hodnoty, a to v nikoli nevýznamné míře, se budou podílet na vzniku nového globalizovaného světa. Chceme-li tomuto světu skutečně porozumět, je jistě nejvyšší čas, abychom se o zdroje jeho kulturního dědictví, včetně těch neevropských, začali zajímat.

¹ Např. „And the world has come together to fight a new and different war, the first... of the 21st century.“ (George W. Bush, 11 October 2001, Bílý dům – <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2001/12/print/100daysreport.html>, všechny internetové odkazy ke dni 6. 6. 2002). „The War on Terrorism: The First War of the 21st Century“ (The Strategy Page – <http://www.strategypage.com>).

² Např.: „... a new... war... a war against all those who seek to export terror...“ (George W. Bush, 11 October 2001, Bílý dům – <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2001/12/print/100daysreport.html>).

³ Např. „Připomněl [generální tajemník OIK – pozn. aut.] dopady událostí z 11. září, které dodaly nebývalých rozměrů jevu islamofobie...“ (Tiskové prohlášení mimořádné konference ministrů zahraničních věcí Organizace islámské konference v Kuala Lumpur dne 1. 4. 2002, Organizace islámské konference – <http://www.oic-oci.org/press/french>). Viz též pozice Saúdské Arábie v rámci mimořádné diskuse o opatřeních k potlačení mezinárodního terorismu, která se ve Valném shromáždění OSN uskutečnila ve dnech 1.–5. 10. 2001 (OSN – <http://www.un.org/terrorism/statements/saudiarabiaE.html>).

⁴ Všeobecně uznávaná definice pojmu terorismus dosud neexistuje. V této stati bude tento termín používán k označení násilí namířeného proti symbolickým nebo náhodně vybraným obětem, které sleduje dosažení určitých politických či ideologických cílů.

- ⁵ Viz např. Winston, Emmanuel A.: *Radical Islam Vs. Israel*, Christian Action for Israel – http://christianactionforisrael.org/islam/vs_israel.html. Viz též Sperry, Paul: *The Koran – Suicide playbook*, World Net Daily – http://www.worldnetdaily.com/news/article.asp?ARTICLE_ID=27149
- ⁶ Viz např. *Islam – A Religion of Terror? Invitation to Islam*, Issue 5, October 1998. Viz též Harun Yahya: *Islam denounces terrorism*. Bristol: Amal Press, 2002.
- ⁷ Šiitské právo klade primární důraz na Korán a sunnu za pramen práva neuznává.
- ⁸ Odchod Proroka Muhammada z Mekky do Játhribu (následně přejmenovaného na Medinu) v roce 622. Stala se počátkem arabského letopočtu.
- ⁹ Komunita věřících.
- ¹⁰ *Ius ad bellum* představuje soubor mezinárodněprávních norem, které stanoví, za jakých okolností je dovoleno uchýlit se k použití ozbrojené síly.
- ¹¹ *Ius in bello* představuje soubor mezinárodněprávních norem, které stanoví, jaké zásady a pravidla je nutné dodržovat v průběhu ozbrojeného konfliktu. Uplatňuje se nezávisle na *ius ad bellum*.
- ¹² Samotný termín islám znamená v arabštině odevzdání se do vůle Boží. Je odvozen od stejného slovního základu jako slovo salám označující v arabštině mír, pokoj.
- ¹³ Např.: „... vejděte všichni v mír.“ (Korán 2:208.) „Buďte přímí před Bohem a buďte svědky spravedlivými.“ (Korán 5:8.) „... raději odraďte zlé tím, co je lepší!“ (Korán 23:96.) „... nezabíjejte nikoho, koho Bůh vám zakázal, leda podle práva!“ (Korán 6:151.) „Nebudiž žádného donucování v náboženství!“ (Korán 2:256.) „Chceš snad donutit lidi, aby se stali věřícími, když není duši žádné dáno, aby uvěřila jinak než z dovolení Boha...?“ (Korán 10:99–100) aj.
- ¹⁴ Korán 5:32.
- ¹⁵ „... a nepřivozujte si smrt!“ (Korán 4:29.)
- ¹⁶ „A těm, kdož chtějí, je dovoleno, aby bojovali kvůli tomu, že jim bylo ukrivděno.“ (Korán 22:39.) „... Bůh vám zakazuje brát si za přátele ty, kteří proti vám bojovali kvůli náboženství, a ty, kteří vás vyhnali z příbytků vašich, a ty, kteří pomáhali při vašem vyhánění.“ (Korán 60:9.) „Zabíjejte je všude, kde je dostihnete, a vyžeňte je z míst, odkud oni vás vyhnali, vždyť svádění od víry je horší než zabití.“ (Korán 2:191.)
- ¹⁷ Korán 4:76.
- ¹⁸ „Bojujte proti těm, kdož nevěří v Boha a v den poslední a nezakazují to, co zakázal Bůh a Jeho posel, a kteří neuctívají náboženství pravdy...“ (Korán 9:29.) „A když se střetnete s nevěřícími, udeřte je do šíjí...“ (Korán 47:4.) „A bojujte proti nim, dokud nebude konec svádění a dokud nebude všechno náboženství patřit Bohu.“ (Korán 2:193.)
- ¹⁹ „A budou-li [nevěřící – pozn. autorky] ochotni k míru, buď k němu ochoten i ty...“ (Korán 8:61.)
- ²⁰ Mendel, Miloš: *Džihád. Islámské koncepce šíření víry*. Brno: Atlantis, 1997, s. 24.
- ²¹ Korán 2:190. Verš bývá někdy vykládán nikoli v souvislosti s *ius in bello*, ale s *ius ad bellum*, tj. jako zákaz uchýlení se k násilí mimo dovolené případy.
- ²² Viz Sbíрка Sahíh Muslíma, kniha 19#4319 a 4320, Sbíрка Sahíh al-Buchárhího, kniha 52#257 a 258.
- ²³ Viz Sbíрка Sahíh Muslíma, kniha 19#4321–4323, Sbíрка Sahíh al-Buchárhího, kniha 52#256.
- ²⁴ Hanafíjka byla založena v 8. století na území dnešního Iráku Peršanem Abú Hanífou. V současné době převládá v nearabských muslimských státech (Turecko, Pákistán, Afghánistán, Indie). Směr ponechává široký prostor pro individuální iniciativu (idžtihád) a bývá považován za nejliberálnější právní školu islámu.
- ²⁵ Málíkíjka vznikla v 8. století pod vlivem učení Málíka ibn Anase a rozšířila se především v severní Africe (Maghreb, Egypt, černá Afrika). Velký význam připisuje podpůrným pramenům práva, hlavně idžmá'u, jakož i místním zvyklostem a principu obecného zájmu.
- ²⁶ Šáfi'íjka založil na přelomu 8. a 9. století Muhammad ibn Idrís aš-Šáfi'í na území Saúdské Arábie. Dnes jsou její přívrženci rozptýleni v různých oblastech muslimského světa (saúdskoarabský Hidžáz, Dolní Egypt, Filipíny, část Indie). Velký vliv má v jejím rámci souhlasné mínění komunity.
- ²⁷ Hanbalíjka byla založena v první polovině 9. století žákem aš-Šáfi'ího Ahmadem ibn Hanbalem. Směr hlásá mravní strohost, zdůrazňuje jednotu islámu a lpí na prvotním učení. V pozmeněné verzi – tzv. wahhábismus – převažuje v současné Saúdské Arábii.
- ²⁸ Cháridžovci bývají považováni za třetí hlavní proud islámu vedle sunnitů a šiitů (ší'itů).
- ²⁹ Müller, Zdeněk: *Islám*. Praha: NS Svoboda, 1997, s. 33.
- ³⁰ Ismá'ícilovci, též nazýváni sedmíci, se od hlavního proudu šiitského islámu – tzv. dvanáctníků – liší především vírou, že sled náboženských vůdců komunity se zastavil již v polovině 8. století u sedmého imáma, Ismá'íla, jehož potomci hodnost dědí jako skrytí imámové.
- ³¹ *Encyklopedie Světový terorismus*. Praha: Svojtka & Co, 2001, s. 36.
- ³² Např. spolupráce mezi palestinskými teroristickými skupinami a oddíly levicově orientovaných teroristů, k níž docházelo v Evropě v 60. a 70. letech 20. století. Podrobněji viz *Encyklopedie Světový terorismus*, cit. dílo, s. 304 a násl.
- ³³ George Habaš, představitel Lidové fronty za osvobození Palestiny, založené v roce 1967, výslovně označil přechod k terorismu s mezinárodním prvkem za „internacionalizaci palestinského odporu“. Viz *Encyklopedie Světový terorismus*, cit. dílo, s. 279.
- ³⁴ Termín se zde používá k označení jednání, která odpovídají definici uvedené v poznámce 4. Na právní kvalifikaci nemá vliv skutečnost, zda k útokům dochází v rámci boje za národní osvobození (jak tvrdí muslimské státy) či nikoli (jak tvrdí jejich odpůrci, např. Izrael).

- ³⁵ Rebelie Arabů v letech 1936–1939. Podrobněji viz Encyklopedie Světový terorismus, cit. dílo, s. 262–265.
- ³⁶ Např. vražda jordánského krále ʿAbdulláha v reakci na jeho jednání s izraelskou premiérkou Goldou Meyrovou v roce 1951. Podrobněji viz Jordan: History. In: Encyclopedia of the Orient – <http://i-cias.com/e.o/index.htm>
- ³⁷ „Islamism is not one ideology. Inside the same society, several directions of Islamism can be found, and these are seldom cooperating.“ (Encyclopedia of the Orient – <http://i-cias.com/e.o/index.htm>).
- ³⁸ Yahya, Harun: Islam denounces terrorism. Bristol: Amal Press, 2002, s. 47–49.
- ³⁹ „The new ideologies... akin to the thinking of a sect in early Islam known as the Kharajites...“ (Hammond, Andrew: Between the Ballot and the Bullet. Egypt's War against Terrorism. World Press Review Online – <http://www.worldpress.org/Mideast/329.cfm>).
- ⁴⁰ Mezi jednotlivými islamistickými skupinami pochopitelně existují značné rozdíly. Ne všechny zcela odpovídají dále uvedené charakteristice. Vždy je však třeba brát v úvahu převládající rysy.
- ⁴¹ Např. Sajjid Qutb, vůdce Muslimského bratrstva působícího v Egyptě (založeného v roce 1928), označoval vlády muslimských zemí vycházející z ideologie nacionalismu (především násirismus) za nevěřící a vyzýval k jejich svržení. Soudobý stav muslimských společností přirovnával k období nevědomosti (arabsky džáhilíja) před přijetím islámu a klíč k jeho změně spatřoval v návratu k původnímu islámu. Podrobněji viz Bohomolov, Olexandr: Islámský fundamentalismus nebo zrození náboženství skutků. Euroasijský expres, 4/2001.
- ⁴² Např. snaha o likvidaci Muslimského bratrstva v Egyptě za Násirovy vlády. Blíže viz Muslim Brotherhood: Egypt. In: Encyclopedia of the Orient – <http://i-cias.com/e.o/index.htm>
- ⁴³ Např. hnutí Hizballáh v jižním Libanonu. Blíže viz Hizbullah. In: Encyclopedia of the Orient – <http://i-cias.com/e.o/index.htm>
- ⁴⁴ Encyklopedie Světový terorismus, cit. dílo, s. 320.
- ⁴⁵ Podle jiných názorů představuje vznik nových teroristických skupin na Blízkém východě ve druhé polovině 90. let 20. století výraz frustrace, způsobené porážkou islamistických hnutí v některých muslimských zemích (např. v Egyptě).
- ⁴⁶ ICAO (Mezinárodní organizace pro civilní letectví) vznikla na základě Úmluvy o mezinárodním civilním letectví, podepsané v Chicagu v roce 1944, v současné podobě funguje od roku 1947. IMO (Mezinárodní námořní organizace) byla zřízena na základě Úmluvy OSN o mořském právu, přijaté v roce 1958, činnost oficiálně zahájila v roce 1959.
- ⁴⁷ Na počátku roku 2002 měly muslimské státy Blízkého východu jednoho zástupce v Radě bezpečnosti OSN (Sýrie) a čtyři zástupce v Hospodářské a sociální radě (Bahrajn, Egypt, Katar a Írán).
- ⁴⁸ Postoj Turecka výrazně ovlivňují dvě skutečnosti, a to přítomnost velké kurdské menšiny na jeho území a snaha politicky se přiblížit k západním státům, především k Evropské unii. Viz pozice Turecka v rámci mimořádné diskuze o opatřeních k potlačení mezinárodního terorismu, která proběhla ve Valném shromáždění OSN ve dnech 1.–5. 10. 2001 (OSN – <http://www.un.org/terrorism/statements/turkeyE.html>).
- ⁴⁹ Výhrada obligatorní jurisdikci arbitrážního či soudního orgánu ve vztahu k řešení sporů vzniklých při aplikaci či interpretaci smlouvy vylučuje. Muslimské státy si tak ponechávají prostor k využití diplomatických prostředků nebo k ad hoc rozhodnutím o předložení sporů arbitrážnímu, popřípadě soudnímu orgánu.
- ⁵⁰ Text výhrady přijaté Ománem k Úmluvě o trestných a některých jiných činech spáchaných na palubě letadla z roku 1963 (ICAO – <http://www.icao.int/icao/en/leb/Tokyo.htm>).
- ⁵¹ Z muslimských států Blízkého východu jsou členy LAS Bahrajn, Egypt, Írán, Jemen, Jordánsko, Katar, Kuvajt, Libanon, Omán, Saúdská Arábie, SAE a Sýrie.
- ⁵² Arab Convention for the Suppression of Terrorism, text viz Liga arabských států – http://www.leagueofarab-states.org/E_News_Antiterrorism.asp
- ⁵³ Před Úmluvou LAS byla uzavřena Úmluva OAS o předcházení a trestání teroristických činů, které mají podobu trestných činů proti osobám, popřípadě s těmito činy souvisejícího vydírání (Organizace amerických států, 1971), Evropská úmluva o potlačování terorismu (Rada Evropy, 1977), Regionální úmluva SAARC o potlačování terorismu (SAARC – Jihoasijské sdružení pro oblastní spolupráci, 1987).
- ⁵⁴ K 25. 10. 1999 byly Úmluvou LAS z muslimských států Blízkého východu vázány Bahrajn, Egypt, Jemen, Jordánsko, Omán, Saúdská Arábie a SAE. Ke stejnému datu Úmluvu LAS podepsaly, ale ještě neratifikovaly Írán, Katar, Kuvajt, Libanon a Sýrie. Novější údaje nejsou k dispozici.
- ⁵⁵ Úmluva o trestných a některých jiných činech spáchaných na palubě letadla (1963), Úmluva o potlačení protiprávního zmocnění se letadel (1970), Úmluva o zabránění a trestání protiprávních činů ohrožujících bezpečnost civilního letectví (1971), Pozměňující protokol k Úmluvě o mezinárodním civilním letectví (1984), Úmluva o zabránění a trestání trestných činů proti osobám požívajícím mezinárodní ochrany včetně diplomatických zástupců (1973), Mezinárodní úmluva proti braní rukojmí (1979) a poněkud netradičně ustanovení Úmluvy OSN o mořském právu (1982), týkající se pirátství.
- ⁵⁶ Je zajímavé, že Arabská úmluva nezná titul aktivní personální jurisdikce, tj. neukládá státům primární povinnost stíhat jejich občany, kteří se dopustili teroristického činu v zahraničí.
- ⁵⁷ Viz rozbor Amnesty International: „The Arab Convention for the Suppression of Terrorism – a serious threat to human rights“ (Amnesty International – <http://www.web.amnesty.org/ai.nsf/recent/IOR510012002?OpenDocument>).

- ⁵⁸ Reviews of the Standpoints & Attitudes of the League of Arab States on Major Regional & International Issues, prohlášení ze 17. 9. 2001 (Liga arabských států – http://www.leagueofarabstates.org/E_Perspectives_17_9_01.asp).
- ⁵⁹ Z muslimských států Blízkého východu jsou členy OIK Bahrajn, Egypt, Irák, Írán, Jemen, Jordánsko, Katar, Kuvajt, Libanon, Omán, Saúdská Arábie, SAE, Sýrie a Turecko.
- ⁶⁰ Code of Conduct for the Member States of the Organization of the Islamic Conference on Combating International Terrorism. Text viz Organizace islámské konference – <http://www.oic-oci.org/english/fm/22/resolution22-p.htm>
- ⁶¹ Convention of the Organisation of the Islamic Conference on Combating International Terrorism, text viz Organizace islámské konference – <http://www.oic-un.org/26icfm/c.html>
- ⁶² Úmluva má vstoupit v platnost třicet dní po uložení sedmého ratifikačního dokumentu (článek 40).
- ⁶³ Naposledy např. prohlášení generálního tajemníka OIK na mimořádné konferenci v Kuala Lumpur v dubnu 2002, v němž vyzval členské státy k ratifikaci: „... afin de réunir le quorum requis pour son entrée en vigueur et de démontrer par la-même leur... volonté effective de se doter de moyens efficaces pour enrayer le terrorisme international“ (tiskové prohlášení z 1. 4. 2002, Organizace islámské konference – <http://www.oic-un.org/26icfm/c.html>).
- ⁶⁴ K 1. 7. 2000 podepsal Úmluvu OIK z muslimských států Blízkého východu pouze Egypt. Novější údaje nejsou k dispozici.
- ⁶⁵ Kromě všech mnohostranných mezinárodních smluv uvedených v Úmluvě LAS odkazuje Úmluva OIK navíc na Úmluvu o fyzické ochraně jaderných materiálů (1980), Protokol o boji s protiprávními činy násilí na letišťích sloužících mezinárodnímu civilnímu letectví doplňující Úmluvu z roku 1971 (1988), Úmluvu o zamezení nezákonným činům proti bezpečnosti námořní plavby (1988), Protokol o zamezení nezákonným činům proti bezpečnosti pevných plošin umístěných na pevninské mělčině k Úmluvě z roku 1988 (1988), Úmluvu o značkování plastických tržavin pro účely detekce (1991) a Úmluvu o potlačování teroristických bombových útoků (1997).
- ⁶⁶ „Vázání... dědictvím islámské ummy“ (preambule Úmluvy OIK).
- ⁶⁷ Deklarace z Kuala Lumpur o mezinárodním terorismu, přijatá na mimořádném zasedání Konference ministrů zahraničních věcí OIK ve dnech 1.–3. 4. 2002 (Organizace islámské konference – http://www.oic-oci.org/English/fm/11_extraordinary).
- ⁶⁸ OIC (Committee on International Terrorism), zřízený na základě Akčního plánu, který tvoří součást Deklarace z Kuala Lumpur o mezinárodním terorismu, přijaté na mimořádném zasedání Islámské konference ministrů zahraničních věcí ve dnech 1.–3. 4. 2002 (Organizace islámské konference – http://www.oic-oci.org/English/fm/11_extraordinary).
- ⁶⁹ Základ euro-středomořského partnerství byl položen na ministerské konferenci v Barceloně v listopadu 1995. Jeho cílem je podporovat bezpečnost a mír v oblasti a přispívat k růstu životní úrovně cestou hospodářské spolupráce. Spočívá na euro-středomořských dohodách o přidružení a na programu MEDA (obdobu programu PHARE, určeného pro střední Evropu).
- ⁷⁰ Dohoda o spolupráci mezi ES a Radou spolupráce Zálivu byla podepsána dne 15. 6. 1986.
- ⁷¹ „In this spirit they [ES a státy Středomoří – pozn. autorky] undertake... to... strenghten their cooperation in preventing and combating terrorism, in particular by ratifying and applying the international instruments they have signed, by acceding to such instruments and by taking any appropriate measure...“ (Barcelona declaration adopted at the Euro-Mediterranean Conference, 27.–28. 11. 1995. Text viz EU – http://europa.eu.int/comm/external_relations/euromed/bd.htm).
- ⁷² „The dialogue covered the specific areas of common interest such as the fight against terrorism...“ (Euro-Mediterranean Conference of Ministers for Foreign Affairs, Presidency Conclusions, Brussels, 5.–6. 10. 2001, art. 12. Text viz EU – http://europa.eu.int/comm/external_relations/euromed/conf/bxl/conc_en.htm).
- ⁷³ Text dokumentu viz Plan d’action de Valence, Euromed Report, Edition No. 42 FR, 13 mai 2002, s. 6–17.
- ⁷⁴ Tamtéž, s. 7.
- ⁷⁵ Viz Cadi, Reda: Apres le Maroc et la Tunisie, L’Algérie signe l’accord d’association avec l’Union européenne. La Tribune (Algiers), le 23 avril 2002.
- ⁷⁶ Viz např. problémy spojené s hledáním místa pro vybudování první mešity na území České republiky. Lze si jen s obtížemi představit, že by se něco takového mohlo stát v případě budování katolického kostela, židovské synagogy či buddhistické svatyně.

Literatura

- Balta, Paul: L’Islam dans le monde. Le Monde, Lisieux 1991.
- Bílková, Veronika: Mezinárodněprávní aspekty boje proti terorismu. Bezpečnostní témata Centra bezpečnostních analýz, 1/2001, s. 3–4.
- Bureš, Jaroslav: Kořeny terorismu v ideologiích, programech a činnosti islamistických hnutí. Bezpečnostní témata Centra bezpečnostních analýz, 1/2001, s. 11–12.
- David, Vladislav – Malenovský, Jiří: Mezinárodněprávní aspekty potlačování mezinárodního terorismu. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1983.
- Delcambre, Anne-Marie: L’Islam. Editions La Découverte, Lisieux, 1991.
- Dermenghem, Emile: Mahomet. Editions du Seuil, Bourges, 1963.

ISLÁM A TERORISMUS

- Encyklopedie Světový terorismus. Praha: Svojtka & Co., 2001.
- Fleissig, Jiří – Bahbouh, Charif: Malá encyklopedie islámu. Praha: Dar Ibn Rusdh, 1993.
- Guellouz, Azzedine: Le Coran. Evreux: Flammarion, 1998.
- Guillaume, Gilbert: Terrorisme et droit international. Recueil des Cours de I.A.D.I., col. 215, 1989-III, s. 287–416.
- Haeri, Šajch Fadhlalla: Základy islámu. Tradice, historie, vývoj, současnost. Olomouc: Votobia, 1997.
- Hübsch, Hadayatullah: Fanaticí bojovníci ve jménu Alláha. Praha: Naše vojsko, 2002.
- Knapp, Viktor: Velké právní systémy. Úvod do srovnávací právní vědy. Praha: C. H. Beck, 1996.
- Korán. Praha: Odeon, 1991.
- Kropáček, Luboš: Islámský fundamentalismus. Praha: Vyšehrad, 1996.
- Křikavová, Adéla – Mendel, Miloš – Müller, Zdeněk: Islám. Ideál a skutečnost. Praha: Panorama, 1990.
- Kushner, Harvey W. (ed.): The Future of Terrorism. Violence in the New Millenium. California: SAGE Publications, 1998.
- Liga arabských států. Praha: Dar Ibn Rusdh, 1996.
- Matoušek, Jiří: Moderní hrozby globálního terorismu a perspektivy boje proti němu. Mezinárodní politika, ročník XXV, rok 2001, číslo 10, s. 19–22.
- Mendel, Miloš: Džihád. Islámské koncepce šíření víry. Brno: Atlantis, 1997.
- Merad, Ali: L'Islam contemporain. QSJ 2195. Vendôme: Presses Universitaires de France, 1987.
- Müller, Zdeněk: Islám. Praha: NS Svoboda, 1997.
- Servier, Jean: Le Terrorisme. QSJ 1768. Vendôme: Presses Universitaires de France, 1992.
- Sourdel, Dominique: L'Islam. QSJ 355. Vendôme: Presses Universitaires de France, 1992.
- Tarnero, Jacques: Les Terrorismes. Milan: Les Essentiels, 1997.
- Thoraval, Yves: Dictionnaire de civilisation musulmane. Paris: Larousse, 1995.
- Yahya, Harun: Islam denounces terrorism. Bristol: Amal Press, 2002.